

УДК 378. 159.942: 355.23

DOI <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2026-1.02>**Наталія БІЛОНОЖКО**

здобувачка PhD,

викладачка кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін,

Військова академія (м. Одеса)

psikholog87@gmail.com

ORCID: 0009-0000-2682-2174

МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ У ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Анотація. У процесі дослідження здійснено теоретичне обґрунтування та розроблення моделі розвитку емоційного інтелекту майбутніх офіцерів у освітньому середовищі вищого військового навчального закладу як важливої умови їхньої професійної готовності та ефективної управлінської діяльності. Особливу увагу приділено моделюванню як методу наукового пізнання, що дає змогу цілісно відобразити структуру, логіку та динаміку розвитку емоційного інтелекту, виявити взаємозв'язки між його компонентами та окреслити можливості прогнозування результатів освітнього впливу. **Мета статті** полягає в теоретичному обґрунтуванні та розробленні моделі розвитку емоційного інтелекту майбутніх офіцерів у освітньому середовищі вищого військового навчального закладу, визначенні її структурних компонентів. **Методологію дослідження** становлять системний, компетентнісний і діяльнісний підходи, а також методи аналізу й синтезу наукових джерел, моделювання, узагальнення та теоретичного прогнозування.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням вимог до особистісних і лідерських якостей сучасного офіцера, необхідністю забезпечення психологічної стійкості, здатності до саморегуляції та ефективної соціальної взаємодії в умовах підвищених психоемоційних навантажень. У статті обґрунтовано, що освітнє середовище вищого військового навчального закладу має значний потенціал для цілеспрямованого розвитку емоційного інтелекту майбутніх офіцерів. **Наукова новизна** полягає в розробленні цілісної моделі розвитку емоційного інтелекту, що інтегрує внутрішній контур (самосвідомість, самомотивація, саморегуляція) та зовнішній контур (емпатія, лідерство, соціальна взаємодія) як взаємопов'язані складові частини професійного становлення офіцера. Сформовано **висновки** про те, що впровадження запропонованої моделі сприятиме підвищенню рівня емоційної компетентності, розвитку лідерських якостей і готовності майбутніх офіцерів до виконання службових завдань, а також удосконаленню системи професійної підготовки у вищих військових навчальних закладах.

Ключові слова: моделювання, емоційний інтелект, вищий військовий навчальний заклад, професійна підготовка, майбутні офіцери.

Nataliia BILONOZHKO

PhD Candidate,

Lecturer at the Department of Humanities and Socio-Economic Disciplines,

Odesa Military Academy

psikholog87@gmail.com

ORCID: 0009-0000-2682-2174

MODEL OF EMOTIONAL INTELLIGENCE DEVELOPMENT OF FUTURE OFFICERS IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF A HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTION

Abstract. The study provides a theoretical justification and development of a model for the development of emotional intelligence of future officers in the educational environment of a higher military educational institution as an important condition for their professional readiness and effective management activities. Particular attention is paid to modelling as a method of scientific cognition, which makes it possible to comprehensively reflect the structure, logic and dynamics of emotional intelligence development, identify the interrelationships between its components and outline the possibilities for predicting the results of educational influence. **The purpose** of the article is to theoretically substantiate and develop

© Н. Білоножко, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

a model for the development of emotional intelligence of future officers in the educational environment of a higher military educational institution and to determine its structural components. **The research methodology** consists of systemic, competence-based and activity-based approaches, as well as methods of analysis and synthesis of scientific sources, modelling, generalization and theoretical forecasting.

The relevance of the study is determined by the growing demands on the personal and leadership qualities of modern officers, the need to ensure psychological stability, the ability to self-regulate and effective social interaction in conditions of increased psycho-emotional stress. The article substantiates that the educational environment of a higher military educational institution has significant potential for the targeted development of the emotional intelligence of future officers. **The scientific novelty** lies in the development of a comprehensive model of emotional intelligence development that integrates the internal contour (self-awareness, self-motivation, self-regulation) and the external contour (empathy, leadership, social interaction) as interrelated components of an officer's professional development. It is **concluded** that the implementation of the proposed model will contribute to increasing the level of emotional competence, developing leadership qualities and the readiness of future officers to perform their duties, as well as improving the system of professional training in higher military educational institutions.

Key words: modelling, emotional intelligence, higher military educational institution, professional training, future officers.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку системи вищої військової освіти в Україні характеризується істотними трансформаціями, зумовленими як суспільно-політичними змінами, так і зростанням вимог до професійної підготовки офіцерських кадрів. Умови військової служби ХХІ століття передбачають не лише високий рівень фахових знань і спеціальної підготовки, але й сформованість особистісних якостей, що забезпечують ефективне управління підлеглими, прийняття відповідальних рішень у ситуаціях невизначеності, стресостійкість та здатність до конструктивної міжособистісної взаємодії. У цьому контексті особливого значення набуває розвиток емоційного інтелекту майбутніх офіцерів як інтегративної психолого-педагогічної характеристики, що безпосередньо впливає на якість виконання службово-бойових завдань і морально-психологічний стан військових колективів. Емоційний інтелект розглядається сучасною наукою як складне багатовимірне утворення, що поєднує здатність особистості усвідомлювати власні емоції та емоційні стани інших людей, регулювати емоційну сферу, використовувати емоційну інформацію у процесі мислення, комунікації та управлінської діяльності [3]. Для офіцера, який виконує функції лідера, командира й вихователя особового складу, емоційний інтелект є не допоміжною, а професійно значущою якістю, що забезпечує ефективність управління, згуртованість підрозділу, підтримання дисципліни та позитивного морально-психологічного клімату. В умовах підвищених психоемоційних навантажень, ризику та відповідальності за життя підлеглих здатність до емоційної саморегуляції,

емпатії та конструктивної соціальної взаємодії набуває вирішального значення.

Освітнє середовище вищого військового навчального закладу є специфічним простором професійного становлення майбутнього офіцера, у якому поєднуються навчальна, виховна, дисциплінарна та практично-професійна складові частини. Саме в цьому середовищі формуються не лише знання, уміння та навички, але й ціннісні орієнтації, мотиваційна сфера, стиль міжособистісної взаємодії та особистісні якості здобувачів освіти. Водночас традиційна система військової підготовки тривалий час орієнтувалася переважно на формування когнітивних і операційних компонентів професійної діяльності, залишаючи розвиток емоційної сфери на периферії освітнього процесу. Сучасні виклики засвідчують необхідність перегляду таких підходів і впровадження цілісних психолого-педагогічних моделей, спрямованих на свідомий і системний розвиток емоційного інтелекту майбутніх офіцерів.

Особливої уваги потребує питання теоретичного обґрунтування та практичної реалізації моделей розвитку емоційного інтелекту в освітньому середовищі вищого військового навчального закладу. Моделювання як метод наукового пізнання дає змогу систематизувати уявлення про складний багатокомпонентний процес, визначити його структурні елементи, встановити взаємозв'язки між ними та окреслити психолого-педагогічні умови ефективного функціонування [2]. Побудова моделі розвитку емоційного інтелекту майбутніх офіцерів дає змогу перейти від фрагментарного впливу на окремі якості особистості до цілісного, науково обґрунтованого процесу

формування внутрішньоособистісних і соціально-психологічних компонентів емоційного інтелекту.

Аналіз джерел та останніх досліджень. У наукових дослідженнях, присвячених проблематиці професійної підготовки майбутніх офіцерів, ґрунтовно розглядаються питання становлення управлінських і лідерських якостей, розвитку саморегуляції та формування готовності до виконання службово-професійних завдань в умовах підвищених психоемоційних навантажень. Зазначені аспекти знайшли відображення у працях вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема І. Беха, О. Діденка, А. Дьоміна, М. Дяченка, Г. Емерсона, С. Каплана, Т. Мацевко, Р. Торчевського, В. Шемчука. У науковій літературі представлено різні підходи до розуміння структури емоційного інтелекту, його компонентів і механізмів розвитку. Проте питання адаптації цих підходів до специфіки військової освіти з урахуванням особливостей освітнього середовища вищого військового навчального закладу залишається недостатньо розробленим. Зокрема, потребує подальшого дослідження проблема інтеграції внутрішніх психологічних механізмів (самосвідомості, самомотивації, саморегуляції) та зовнішніх соціально-поведінкових проявів (емпатії, лідерства, соціальної взаємодії) у межах єдиної моделі розвитку емоційного інтелекту майбутніх офіцерів.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні та розробленні моделі розвитку емоційного інтелекту майбутніх офіцерів у освітньому середовищі вищого військового навчального закладу, визначенні її структурних компонентів.

Виклад основного матеріалу. Задля поглибленого осмислення, системного аналізу, оптимізації та прогнозування процесу розвитку емоційного інтелекту майбутніх офіцерів в умовах освітнього середовища вищого військового навчального закладу доцільним є застосування методу моделювання. Розроблена модель дає змогу цілісно відобразити взаємозв'язки між структурними компонентами досліджуваного процесу, визначити психолого-педагогічні умови його ефективної реалізації, а також створює підґрунтя для вдосконалення наявних підходів до професійної підготовки офіцерських кадрів і прогнозування

результативності освітнього процесу. У науковому контексті модель розглядається як абстрактне відтворення об'єкта, системи або явища, що забезпечує можливість їх цілеспрямованого вивчення, аналізу та теоретичного узагальнення, слугуючи ефективним інструментом наукового пізнання складних психолого-педагогічних процесів.

Аналіз наукових джерел [2; 4] засвідчує, що в сучасному науковому дискурсі сформувався комплекс різних підходів до моделювання процесів, які різняться за рівнем абстракції, інструментарієм та сферою застосування. Вибір конкретного підходу до моделювання зумовлюється характером досліджуваного явища, метою дослідження, наявними емпіричними даними, а також можливостями аналітичного чи експериментального опрацювання результатів. У наукових працях виокремлюють аналітичне, симуляційне, фізичне та статистичне моделювання, кожне з яких має власну методологічну специфіку та пізнавальний потенціал.

Аналітичне моделювання ґрунтується на використанні математичних методів для формалізованого опису процесів і явищ. У межах цього підходу досліджуваний процес подається у вигляді системи рівнянь або математичних залежностей, що відображають взаємозв'язки між його елементами. Аналітичні моделі можуть включати диференціальні рівняння, стохастичні моделі, методи теорії ймовірності, математичної статистики та теорії систем. Перевагою такого підходу є можливість отримання точних або наближених рішень, що дають змогу прогнозувати поведінку системи за заданих умов. Водночас аналітичне моделювання потребує високого рівня формалізації досліджуваного процесу, що не завжди є можливим у разі складних, багатокомпонентних або соціально-психологічних явищ, де значну роль відіграють якісні характеристики та суб'єктивні чинники.

Симуляційне моделювання, на відміну від аналітичного, орієнтоване на відтворення динаміки процесу за допомогою комп'ютерних імітацій. У межах цього підходу створюється програмна модель, у яку вводяться початкові умови, параметри та змінні, після чого здійснюється багаторазове програвання різних сценаріїв розвитку процесу. Симуляційне

моделювання дає змогу досліджувати складні системи, поведінка яких важко піддається строгому математичному опису, а також аналізувати вплив окремих факторів на кінцевий результат. Особливої цінності цей підхід набуває тоді, коли проведення реальних експериментів є неможливим, небезпечним або надто ресурсозатратним. Завдяки симуляціям дослідник може оцінити можливі наслідки управлінських або педагогічних рішень, виявити критичні точки розвитку процесу та визначити оптимальні умови його функціонування.

Фізичне моделювання передбачає створення матеріальних моделей або прототипів, що відтворюють досліджуваний процес у зменшеному, спрощеному або експериментальному вигляді. Такий підхід широко застосовується в технічних і природничих науках, де можна сконструювати масштабні моделі або експериментальні установки для перевірки гіпотез і спостереження за поведінкою системи в реальних умовах. Фізичне моделювання дає змогу отримати наочні результати, провести серію експериментів та зібрати емпіричні дані для подальшого аналізу.

Статистичне моделювання базується на аналізі емпіричних даних і спрямоване на виявлення закономірностей, тенденцій та взаємозв'язків між змінними. У межах цього підходу використовуються методи описової та інферентної статистики, кореляційний і регресійний аналіз, факторний аналіз, кластеризація та інші інструменти обробки даних. Статистичне моделювання дає змогу не лише описати наявний стан процесу, але й здійснити прогнозування його розвитку за певних умов. Цей підхід є особливо цінним у дослідженнях соціальних, педагогічних і психологічних явищ, де значну роль відіграють масові спостереження, анкетування, тестування та інші методи збору кількісної інформації. Водночас статистичні моделі значною мірою залежать від якості та обсягу вихідних даних, а також від коректності вибраних методів аналізу.

У сучасних наукових дослідженнях [2; 4] дедалі частіше застосовується поєднання різних підходів до моделювання, що дає змогу компенсувати обмеження кожного з них і підвищити валідність отриманих результатів. Так, аналітичні моделі можуть доповнюватися статистичними даними,

симуляційні – результатами емпіричних досліджень, а концептуальні схеми – елементами експериментального підтвердження. Особливої актуальності інтегративний підхід до моделювання набуває у психолого-педагогічних дослідженнях, де складність об'єкта вимагає врахування як кількісних, так і якісних характеристик.

Отже, аналіз наукових праць свідчить про те, що моделювання є універсальним і багатограним методом наукового пізнання, який дає змогу систематизувати знання про досліджуваний процес, виявити його структурні та функціональні компоненти, а також прогнозувати можливі напрями розвитку. Застосування різних підходів до моделювання забезпечує глибше розуміння сутності процесу та створює методологічне підґрунтя для обґрунтування авторських моделей у межах сучасних наукових досліджень.

На рис. 1 представлено процес моделювання (алгоритм), за яким передбачено, що за потреби коригування та вдосконалення можливе повернення до попередніх етапів моделювання.

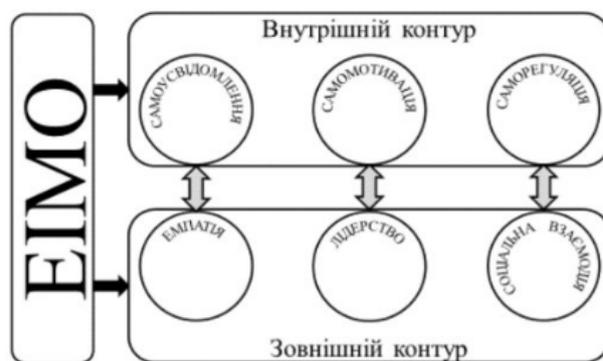

Рис. 1. Моделювання розвитку емоційного інтелекту майбутніх офіцерів у освітньому середовищі вищого військового навчального закладу

Подане моделювання розвитку емоційного інтелекту майбутніх офіцерів у освітньому середовищі вищого військового навчального закладу відображає цілісну системну взаємодію внутрішніх і зовнішніх психологічних механізмів, що забезпечують становлення емоційного інтелекту як професійно значущої якості офіцера. У центрі моделі розміщено емоційний інтелект (EI) як інтегративне особистісне утворення, яке поєднує здатність

усвідомлювати власні емоції та емоції інших, керувати ними, використовувати емоційну інформацію для ефективної міжособистісної взаємодії та прийняття управлінських рішень у складних умовах військово-професійної діяльності. Саме емоційний інтелект у моделі виступає системоутворювальним ядром, що координує внутрішні психічні процеси та зовнішні соціальні прояви поведінки майбутнього офіцера.

Модель структурована за принципом двоконтурної організації, яка включає внутрішній та зовнішній контури розвитку емоційного інтелекту. Внутрішній контур репрезентує внутрішньоособистісні механізми, що визначають рівень психологічної зрілості та емоційної стійкості здобувача офіцерської освіти. До нього віднесено самосвідомість, самомотивацію та саморегуляцію. Самосвідомість забезпечує усвідомлення власних емоційних станів, мотивів і реакцій, формує здатність до рефлексії та критичного самоаналізу. Самомотивація виступає внутрішнім джерелом активності, що підтримує прагнення до професійного зростання, відповідального виконання службових обов'язків і подолання труднощів навчально-військової підготовки. Саморегуляція, своєю чергою, забезпечує контроль емоційних реакцій, стресостійкість, здатність керувати поведінкою в умовах підвищених психоемоційних навантажень і невизначеності.

Зовнішній контур моделі відображає міжособистісний і соціальний вимір розвитку емоційного інтелекту майбутніх офіцерів. Він охоплює такі складові частини, як емпатія, лідерство та соціальна взаємодія. Емпатія забезпечує здатність розуміти емоційні стани інших, що є критично важливим для командної роботи, ефективної комунікації та прийняття зважених управлінських рішень. Лідерство у моделі розглядається як прояв емоційного інтелекту в управлінській діяльності, що включає вплив на підлеглих, мотивацію особового складу, формування морально-психологічного клімату в підрозділі. Соціальна взаємодія відображає здатність майбутнього офіцера будувати конструктивні міжособистісні стосунки, діяти в колективі, дотримуватися норм військової етики та професійної комунікації [1].

Принциповим у моделі є взаємозв'язок і взаємозумовленість внутрішнього та

зовнішнього контурів, що відображено двобічними стрілками між відповідними компонентами. Це підкреслює динамічний характер розвитку емоційного інтелекту, де внутрішні психічні процеси постійно впливають на зовнішню поведінку, а соціальна практика, у свою чергу, сприяє поглибленню самосвідомості, саморегуляції та мотивації. Така взаємодія особливо актуальна в освітньому середовищі вищого військового навчального закладу, яке поєднує навчальну, виховну та професійно-практичну складові частини.

Можемо дійти висновку, що запропонована модель розвитку емоційного інтелекту майбутніх офіцерів відображає системний, поетапний і взаємопов'язаний процес формування внутрішньоособистісних та соціально-психологічних якостей, що забезпечують готовність здобувачів офіцерської освіти до ефективної професійної діяльності, управління особовим складом і виконання службових завдань в умовах підвищених психоемоційних навантажень.

Висновки. У процесі дослідження авторкою розроблено модель розвитку емоційного інтелекту майбутніх офіцерів у освітньому середовищі вищого військового навчального закладу, яка відображає цілісний і системний характер формування цієї професійно значущої якості. Запропонована модель ґрунтується на інтеграції внутрішніх психологічних механізмів (самосвідомості, самомотивації, саморегуляції) та зовнішніх соціально-поведінкових компонентів (емпатії, лідерства, соціальної взаємодії), що забезпечує узгодженість особистісного й професійного розвитку здобувачів офіцерської освіти. Ми виходимо з визнання, що досліджувана проблема має міждисциплінарний характер і потребує врахування психолого-педагогічної специфіки військової підготовки, умов підвищених психоемоційних навантажень і вимог до управлінської діяльності майбутніх офіцерів. Установлено, що ефективність розвитку емоційного інтелекту значною мірою залежить від створення цілеспрямованого освітнього середовища, у якому поєднуються навчальні, виховні та практично-професійні впливи. Сформовано висновок, що впровадження запропонованої моделі сприятиме підвищенню рівня емоційної саморегуляції, розвитку емпатії та лідерських якостей, формуванню психологічної стійкості й готовності майбутніх

офіцерів до ефективного виконання службових завдань. Перспективи подальших досліджень убачаємо в експериментальній перевірці результативності моделі та розробленні методичного інструментарію її практичної реалізації у системі вищої військової освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Маковський О. К. *Формування лідерських якостей майбутніх офіцерів* : дис. ... канд. пед. наук : спец. 20.02.02. Національна академія Прикордонних військ України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2002. 191 с.
2. Мартиненко С., Жукова А. Сучасні підходи до моделювання інноваційного розвитку освітнього середовища навчального закладу як педагогічної проблеми. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2012. № 18. С. 68–74. URL: <https://www.pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/15>.
3. Мащишин М. Педагогічна технологія професійного становлення майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2007. 214 с.
4. Стеценко І. Моделювання систем: навчальний посібник. М-во освіти і науки України, Черкас. держ. техн. ун-т. Черкаси: ЧДТУ, 2010. 399 с.
5. Mayer J.D., Salovey P., Caruso D.R. Emotional intelligence: Theory, findings, and implications. *Psychological Inquiry*. 2004. Vol. 15 (3). P. 197–215.

REFERENCES:

1. Makovskyi, O. (2002). Formuvannya liderskykh yakosteï maibutnykh ofitseriv [Formation of leadership qualities in future officers]. *Cadidate's thesis*. Natsionalna akademiia Prykordonnykh viisk Ukrainy imeni Bohdana Khmelnytskoho. Khmelnytskyi. 191 s. [in Ukrainian].
2. Martynenko, S., & Zhukova, A. (2012). Suchasni pidkhody do modeliuvannia innovatsiinoho rozvytku osvitnoho seredovyscha navchalnoho zakladu yak pedahohichnoi problem [Modern approaches to modelling the innovative development of the educational environment of an educational institution as a pedagogical problem]. *Pedahohichna osvita: Teoriia i praktyka. Psykholohiia. Pedahohika*. 18. P. 68–74. Retrieved from: <https://www.pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/15> [in Ukrainian].
3. Mashchyshyn M. (2007). Pedahohichna tekhnolohiia profesiinoho stanovlennia maibutnykh ofitseriv Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy [Pedagogical technology for the professional development of future officers of the State Border Guard Service of Ukraine]. *Cadidate's thesis*. Khmelnytskyi, 214 s. [in Ukrainian].
4. Stetsenko I. (2010). Modeliuvannia system: navch. posib. [System modelling: textbook]. M-vo osvity i nauky Ukrainy, Cherkas. derzh. tekhnol. un-t. Cherkasy: ChDTU. 399 s. [in Ukrainian].
5. Mayer, J.D., Salovey, P., & Caruso, D.R. (2004). Emotional intelligence: Theory, findings, and implications. *Psychological Inquiry*. Vol. 15 (3). P. 197–215 [in English].

Дата першого надходження статті до видання: 24.12.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.03.2026